

04. Vergelijking van de broedvogelsamenstelling van het Westelijk Vijvergebied en Het Wik in Bokrijk (periode 1974-2008)

Jan GABRIELS
Echellaan 12
B-3740 Bilzen

Ijsvogel. (Foto Frans Van Bauwel)

Ooit was het Westelijk Vijvergebied van Bokrijk een populair excursiedoel bij natuurliefhebbers. Veel aanstormende natuurgidsen maakten hier kennis met moerasvogels zoals Roerdomp en Kleine Karekiet. Nu het gezang van de Kleine Karekiet plaats heeft gemaakt voor stilte of fietsende toeristen, zal die generatie natuurgidsen met heimwee terugdenken aan de rijke vogelwereld van weleer.

Inleiding

Reeds vanaf het begin van de jaren 1970 werd gericht onderzoek naar de broedvogels gedaan in onze provincie. In het begin waren de opnamen kwalitatief, nadien ook kwantitatief. De resultaten hiervan zijn terug te vinden in twee Limburgse broedvogelatlassen (Gabriëls, 1985; Gabriëls *et al.*, 1994) en in de Vlaamse Broedvogelatlas (Vermeersch *et al.*, 2004). Speciaal voor het Domein Bokrijk werd in 1983 een beheerplanning uitgewerkt (Vanhaeren *et al.*, 1984) waarin alle aspecten van het vogelleven aan bod kwamen. Hierdoor heeft men een goed zicht op de ontwikkelingen van de indicatorsoorten in verschillende deelgebieden gedurende verschillende perioden.

Tabel 1. Veranderingen van het broedvogelbestand in het Westelijk Vijvergebied van het Domein Bokrijk, voor riet- en watergebonden soorten.

	Aantal territoria/broedparen			
	1974-1983	1983	1989-1994	1995-2004
Dodaars	z	2	3	3
Fuut	z	2	3	3
Roerdomp**	z	1	0	0
Knobbelzwaan	o	0	0	1
Nijlgans	o	0	0	2
Krakeend	o	0	0	2
Wintertaling	z	1	0	3
Wilde Eend	z	20	10	z
Tafeleend	z	2	3	2
Kuifeend	o	0	11	2
Waterral	z	0	1	0
Waterhoen	z	7	9	z
Meerkoet	z	16	10	z
IJsvogel**	z	2	2	0
Blauwborst**	o	1	2	4
Rietzanger*	z	0	0	0
Bosrietzanger	z	0	1	0
Kleine Karekiet	z	1	3	0
Rietgors*	z	3	2	0
Aantal soorten	14	13	13	12

z = zeker broedvogel zonder dat de aantallen geteld werden

** = Vogelrichtlijnsoorten

* = Rode Lijstsoort voor Vlaanderen

Resultaten

1. De periode 1974-1976

1.1 Het Westelijk Vijvergebied

De opnamen in het kader van de eerste broedvogelatlas werden gedaan in de periode 1974-1976. Wandelaars hadden vrije toegang tot alle vijvers. Door intensieve viskweek waren er weinig verlandingsvegetaties langs de oevers van de grote vijvers. Deze bestonden uit Zeggen, Pitrus en plaatselijk ook Riet. In kleinere vijvers was er bosvorming door

Tabel 2. Veranderingen van het broedvogelbestand in Het Wik.

	Aantal territoria/broedparen			
	1974-1983	1983	1989-1994	1995-2004
Dodaars	z	3	1	3
Fuut	o	2	3	2
Geoorde Fuut	o	0	0	2
Roerdomp**	z	2-3	1	1
Woudaapje**	z	2	1	1
Canadese Gans	o	0	0	1
Nijlgans	o	0	0	1
Wintertaling	z	13	15	10
Krakeend	o	0	0	4
Wilde Eend	z	13	14	11
Bergeend	o	0	0	1
Zomertaling*	o	0	0	1
Slobeend	o	1	1	1
Tafeleend	z	3	1	4
Kuifeend	o	1	6	7
Waterral	z	12	8	10
Porseleinhoen**	o	0	0	1
Kleinst Waterhoen**	o	0	0	1
Waterhoen	z	2	4	8
Meerkoet	z	18	12	14
IJsvogel**	z	1	1	1
Kleine Plevier	z	0	0	1
Kievit	z	0	2	2
Watersnip*	w	m	0	1
Kokmeeuw	5	0	0	150-165
Oeverzwaluw*	o	0	0	2
Blauwborst**	z	22	12	12
Sprinkhaanzanger	w	1	0	2
Snor*	z	1	0	1
Rietzanger*	z	2	2	0
Bosrietzanger	z	1	2	2
Kleine Karekiet	z	21	12	25
Grote Karekiet*	1	0	0	0
Rietgors*	z	35	14	10
Aantal soorten	22	21	19	32

z = zeker broedgeval;

w = waarschijnlijk broedgeval;

m = mogelijk broedgeval

opslag van Zwarte els en diverse Wilgen. Op de grotere vijvers was er veel open water waarin plaatselijk zelfs veel drijvende waterplanten voorkwamen (Watergentiaan, Gele plomp, Witte waterlelie); vooral Dodaars en Fuut waren er algemeen. Zelfs de zeldzame Roerdomp was hier tot het einde van de jaren '70 in één vijver een jaarlijks terugkerende broedvogel. Daarnaast nestelden er Wintertaling, Tafeleend en kleine zangvogels als Rietzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet en Rietgors, en een aantal vijvers werden bewoond door Waterral en IJsvogel.

Merkwaardig was wel dat enkel de Tafeleend als duikeend in dit gebied nestelde. De Kuifeend heeft zich pas in de jaren 1980 gevestigd. De Rietzanger, toen algemeen verspreid in de vijver- en moerasgebieden van de provincie, was even talrijk als de Kleine Karekiet. Er werden 14 verschillende soorten water- en moerasvogels opgetekend (Tabel 1).

In de directe omgeving van de vijvers (de bossen, struwelen, graslanden en het openluchtmuseum), werden 43 verschillende soorten broedvogels genoteerd. De voornaamste hiervan zijn: Zomertortel, Steenuil, Bosuil, Ransuil, Veldleeuwerik, Boompieper, Nachtegaal, Gekraagde Roodstaart, Matkop, Boomklever en Wielewaal.

1.2 Het Wik of het Oostelijk Vijvergebied

De vijvers van Het Wik waren voor het publiek afgesloten en de viskweek was er extensief in tegenstelling tot het Westelijk Vijvergebied. Bovendien werden de verschillende vijvers regelmatig een tijdlang drooggelegd bij afvissen, wat ook de verlandingsvegetaties in verschillende stadia ten goede kwam. De meeste vijvers waren voorzien van uitgebreide rietkragen met daartussen veel open water. Begin jaren 1970 waren de successiestadia in de vijvers nog zeer verscheiden wat zowel voor de flora als voor de fauna belangrijk was. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de soortendiversiteit veel hoger was, met verschillende bijzondere soorten.

Hier waren de voornaamste broedvogels Roerdomp (2-3 koppels), Woudaapje, Watersnip, IJsvogel, Blauwborst (vrij talrijk), Snor, Rietzanger en Grote Karekiet. Behalve de Fuut kwamen alle hoger vermelde soorten van het westelijk gebied hier algemeen voor. Steltlopers als Kleine Plevier en Kievit nestelden op drooggelegde vijvers, maar niet op jaarlijkse basis. Ook Sprinkhaanzanger was er jaarlijks broedverdacht. In 1974 nestelden op één vijver zelfs een vijftal koppels Kokmeeuw. In Het Wik werden 22 verschillende soorten water- en moerasvogels genoteerd (Tabel 2).

Rondom de vijvers bevinden zich moerasbossen, Eikenberkenbos en diverse naaldhoutbestanden. Als belangrijke broedvogels werden hierin opgetekend: Wespandief, Havik, Sperwer, Buizerd, Zomertortel, Ransuil, Zwarte Specht, Boompieper, Nachtegaal, Gekraagde Roodstaart, Braamsluiper, Fluiters (talrijk), Vuurgoudhaantje, Matkop, Wielewaal en Goudvink. De verscheidenheid aan broedvogels in de omringende bossen bedroeg 51 soorten.

2. De inventarisatie van 1983

In functie van het opstellen van het beheerplan voor het Domein Bok-

rijk (Vanhaeren & Noben, 1984) werden tijdens het broedseizoen van 1983 de territoria van de belangrijkste soorten opgetekend in heel het Domein Bokrijk. Deze momentopname gaf een goed beeld van de veranderingen die, vanaf de opnamen in 1974 en 1975, hadden plaatsgevonden.

In het Westelijk Vijvergebied waren Dodaars, Fuut en vooral Tafeleend, Kuifeend, Waterhoen en Meerkoet algemeen, maar de overige watervogels als Wintertaling, IJsvogel, Blauwborst, Kleine Karekiet en Rietgors nestelden nog maar met één of enkele paren (Tabel 1). De Rietzanger was toen al uit de meeste vijvers in Limburg verdwenen als broedvogel. De droogte in het overwinteringsgebied 'de Sahelzone' op het einde van de jaren 1960 en in het begin van de jaren 1970 wordt algemeen verantwoordelijk gesteld voor de drastische afname in de hele West-Europese populatie van deze soort (Gabriëls, 1985). De zeldzame Roerdomp bleef slechts op één vijver met lisdodde, Riet en struwelen over (Tabel 1).

In de omgeving van de vijvers bleven Zomertortel, Boompieper (6 koppels) en Matkop (6 koppels) te vinden, maar Veldleeuwerik, Nachtegaal, Gekraagde Roodstaart en Wielewaal verdwenen. Nieuwkomers waren Fluiters, Glanskop en Zwarte Specht.

Het aantal water- en moerasvogels in Het Wik bleef nagenoeg constant. De Rietzanger, toen bijna overal verdwenen in Limburg, bleef met twee territoria of broedparen aanwezig. De Grote Karekiet verdween uit het domein terwijl Fuut, Kuifeend en Slobeend zich vestigden. Kievit en Kleine Plevier waren op dat ogenblik niet aanwezig omdat alle vijvers vol water stonden.

Belangrijk is wel dat de bijzondere broedvogels van dit vijvergebied aanwezig bleven met Roerdomp (2-3 koppels), Woudaapje (minimum 2 koppels), Waterral (10-12 koppels), IJsvogel (minimum 2 koppels), Blauwborst (> 20 koppels), Sprinkhaanzanger en Snor. Mogelijk nestelde de Watersnip nog in het gebied. Het aantal soorten water- en moerasvogels bedroeg toen 21 (Tabel 2).

In de aangrenzende bossen werden Wespandief, Sperwer en Buizerd opnieuw gekarteerd. Als nieuwe broedvogel werd hier de Grote Kruisbek (2 territoria) genoteerd. Andere indicatoren van Het Wik waren: Bosuil, Ransuil, Zwarte Specht, Boompieper, Fluiters, Vuurgoudhaantje, Glanskop, Matkop, Wielewaal en Goudvink. Maar Nachtegaal en Gekraagde Roodstaart werden in 1983 niet genoteerd.

3. Periode 1989-1992

De jaren 1980 bleken nefast voor alle water- en moerasvogels in het Midden-Limburgse vijverlandschap. Door intensivering van de viskweek (invoer van kweekvis uit oostelijke landen) werden vijvers uitgebaggerd, bemest en oevers met steile wanden aangelegd om Blauwe Reigers te weren. De gordelvegetaties, zo noodzakelijk als broedbiotoop en foerageergebied, werden opgeruimd. De meeste vijvers veranderden in grote badkuipen met alle gevolgen van dien, niet alleen voor de toppers uit het vijvergebied als Roerdomp en Woudaapje maar ook voor alle andere zeldzame soorten van deze habitat.

Matkop. (Foto Jan Korsten)

Futen. (Foto Staf De Prince)

Wilde Eenden. (Foto Staf De Prince)

Grote Karekiet. (Foto Jan Gabriëls)

Grote Zilverreiger. (Foto Koen Gabriëls)

Een ander fenomeen dat zich voordeed in het hele vijvergebied van het domein en ook elders in Limburg was de verbossing. De struwelen op de dijken en in de vijvers werden niet meer gekapt (het kaphout had geen economische waarde meer), zodat er overal moerasbossen ontstonden. Dit had eveneens een enorme weerslag op de aantallen van iedere soort.

3.1. Het Westelijk Vijvergebied

Dodaars en Fuut, Tafeleend en Kuifeend namen lichtjes toe, maar de topindicator Roerdomp verdween uit dit gebied. De opeenvolgende strenge winters van 1984-1987 hebben de Roerdomppopulatie in Limburg eveneens geen goed gedaan. De Roerdomp is een standvogel die zich herstellen kan als er na één strenge winter enkele zachte volgen. Verder verdwenen Wintertaling en Rietzanger en halveerde het aantal broedparen van Wilde Eend. Van de IJsvogel, Blauwborst en Rietgors werden telkens twee territoria genoteerd en de Kleine Karekiet steeg van 1 naar 3 broedparen, ofschoon de momentopname van 1983 maar één opname betrof. Waterral en Bosrietzanger waren elk met één koppel aanwezig. Het totaal aantal water- en moerasvogels bleef beperkt tot 13 soorten (Tabel 1).

In de bosrijke omgeving van de vijvers bleven de meeste indicatoren stabiel of namen ze zelfs lichtjes toe. Enkel Zomertortel, Veldleeuwrik en Nachtegaal verdwenen uit het vijvergebied of de omgeving ervan. In de plaats kwamen andere indicatoren als Zwarte Specht (1 bp), Kleine Bonte Specht (1 bp), Fluiters (3 bp), Vuurgoudhaantje (2 bp) en Glanskop (5 bp). Kramsvogel, toen op het toppunt van zijn verspreiding in de provincie, was met zes koppels aanwezig. Een van de weinige groepen in de provincie die er op vooruitgingen, waren de bosvogels. Het ouder worden van de bossen en een meer ecologisch gericht beheer zullen hier wel niet vreemd aan zijn. Het aantal soorten in de omgeving, voornamelijk bosvogels, bedroeg hier 46.

3.2. Het Wik

Ook Het Wik is niet ontsnapt aan de spontane ontwikkeling (= zonder ingrijpen van de mens) en het verdwijnen van de verlandingsvegetaties door verbossing. De Roerdomppopulatie stortte in de provincie op minder dan 10 jaar ineen. In 1989 waren er in Het Wik nog twee broedparen maar in 1991 was er zelfs geen enkel broedpaar meer. Na uitvoering van een aantal beheerwerken in dit reservaat werd een deel van het vijvergebied terug geschikt en was de Roerdomp er terug in 1992 (Crèvecoeur, 1994).

Andere bijzondere rietgebonden soorten zoals Snor en Grote Karekiet verdwenen uit het gebied.

De meeste vijver- en vijverrandsoorten namen zelfs gevoelig af. Dat was het geval met Dodaars, Tafeleend, Waterral, Kleine Karekiet en Rietgors. Enkele indicatoren zoals Fuut, IJsvogel en Kuifeend bleven constant of namen toe. Van de zeer zeldzaam geworden Rietzanger werden zelfs nog twee territoria opgetekend. Het totaal aantal soorten water- en moerasvogels bedroeg 19 in Het Wik (Tabel 2).

Het merendeel van de bossoorten bleef constant of nam toe. Dit was onder meer het geval voor Zwarte Specht, Boompieper, Gekraagde Roodstaart, Braamsluiper, Fluiters, Vuurgoudhaantje, Glanskop, Mat-

kop, Boomklever, Wielewaal en Goudvink. De dag- en nachtroofvogels bleven aanwezig met Wespandief, Havik, Sperwer, Buizerd, Bosuil en Ransuil. De zeldzamere Boomvalk kwam in die periode in Het Wik nestelen, maar deed dit niet jaarlijks. Van de Kleine Bonte Specht, reeds aanwezig in 1983, waren er twee territoria en de Kramsvogel nestelde er met vier koppels. Nieuwkomer met twee broedparen was de Kruisbek, een soort die na invasies in de naaldbossen van Limburg bleef hangen. In totaal verbleven er in deze periode 55 verschillende soorten bosvogels als broedvogel.

4. Periode 1994-2008

4.1. Het Westelijk Vijvergebied

In 2001 werd het Westelijk Vijvergebied door Carlo Vanderydt geïnventariseerd in het kader van de Vlaamse Broedvogelatlas. Ofschoon het aantal soorten op peil bleef (namelijk 12), bleven op Blauwborst (vier territoria) en Wintertaling (drie koppels) na enkel algemene tot zeer algemene soorten over. Dit zijn: Dodaars, Fuut, Knobbelzwaan (nieuwkomer), Nijlgans (exoot), Krakeend (nieuwkomer), Wilde Eend, Tafeleend, Kuifeend, Waterhoen en Meerkoet. In 2008 is er nog één broedpaar Kleine Karekiet over.

Het Westelijk Vijvergebied, deelgebied van het Vogelrichtlijngebied, heeft voor water- en moerasvogels nog weinig ecologische waarde overgehouden. Op drie decennia tijd verdwenen de Roerdomp, Waterral, IJsvogel, Rietzanger en Bosrietzanger. De vijvers zijn (door afwezigheid van gordelvegetaties) grote wateroppervlakten met langs de oevers hoge struiken en/of bomen geworden. Voor de soorten zijn deze oevers totaal ongeschikt als habitat en grotendeels ook als foerageergebied. Voeg daarbij de alomtegenwoordige wandelrecreatie, de sportvisserij en de intensieve viskweek (tot 2006) en men zal begrijpen dat de ornithologische waarde van het gebied op een zeer laag pitje staat. Gedurende het broedseizoen heerst weinig tot geen rust. Het totaal aantal verschillende water- en moerasvogels kwam begin jaren 1990 uit op 12 (Tabel 1).

In de omringende gebieden bleven de kensoorten wel op peil, er werden nog 46 soorten broedvogels geteld. Nachtegaal en Kramsvogel verdwenen overal in de provincie. De Kramsvogel, die zich vanaf de jaren 80 explosief uitbreidde, heeft zich uit alle geschikte gebieden in Limburg teruggetrokken. Ook de Nachtegaal heeft zware klappen gekregen wat aan diverse factoren toegeschreven wordt, zoals het verdwijnen van de struweelvegetaties en de toestand in de overwinteringskwartieren. De Buizerd en Goudvink hebben zich hier wel als broedvogels gevestigd.

4.2. Het Wik

Een aantal veranderingen in het begin van de jaren 1990 lag aan de basis van verschuivingen in het Limburgs landschap. Verder was het politieke klimaat grondig veranderd in de provincie en kwam er een echt natuurbeleid op gang. Dankzij deze gunstige wind van de provinciale overheid en de goede samenwerking met het Provinciaal Domein van Bokrijk zorgden enkele mensen er voor dat het beheer van Het Wik, via een beheerplan (Lisec, 1989), in de praktijk werd omgezet.

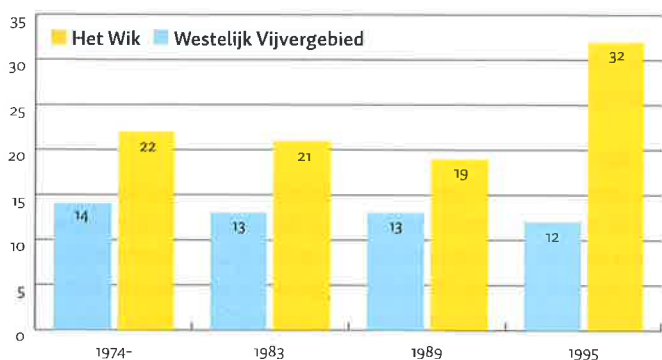
Door werkkampen met enthousiaste jongeren, onder leiding van de onvolprezen Hubert Lehaen, later Guido Knoops en Ignace Ledegen, werden de vijvers vanaf 1991 één voor één aangepakt. De eerste jaren waren echte pioniersjaren, waarin harde en noeste arbeid ervoor zorgde dat het open karakter van het vijvergebied langzaam zichtbaar werd. In deze periode zorgde Bokrijkwachter Johan Vangeel ook voor het laten kappen van de boomlooslag op de dijken. Met de overdracht van het beheer van Het Wik werd ook de viskweek beëindigd. Het Wik werd in 1994 aan Natuurreservaten vzw, nu Natuurpunt vzw, overgedragen door de toenmalige gedeputeerde van Leefmilieu Steve Stevaert. Vanaf 1996 werden de omringende naaldbossen aangepakt en van exoten ontdaan door Johan Goris, het boegbeeld van het bosbeheer in Het Wik. Eerste conservator was Luc Crèvecoeur en nadien heeft de tandem Marc Fourier-Peter Gabriëls met een beheerteam ervoor gezorgd dat Het Wik een topper blijft in de vijvergebieden van Midden-Limburg. Door herstel van de rietgordelvegetaties in elke vijver gingen de Rietkragen, Lisdodden- en Zeggenvegetaties zich sterk uitbreiden in een open vijvergebied waar op de dijken alle bomen en struiken werden verwijderd. Het aantal soorten broedende water- en moerasvogels steeg van 19 tot 32 (Tabel 2). (Figuur 1)

De Roerdomp keerde in 2001, na 10 jaar afwezigheid, terug als broedvogel, net als het Woudaapje dat in 2000 terugkwam als broedvogel na afwezig geweest te zijn vanaf 1991. Van de Kleine Karekiet (figuur 2) waren er nog 12 territoria in 1990 maar in 1997 waren dat er terug 30. Volgende soorten scoren jaarlijks goed: Dodaars (3 bp), Fuut (2 bp), Wintertaling (6-10 bp), Tafeleend (2-5 bp), Kuifeend (7-9 bp), IJsvogel (1-2 bp), Blauwborst (9-15 bp), Sprinkhaanzanger (1-2 terr.), Bosrietzanger (1-4 terr.) en Rietgors (7-10 terr.). Nieuw voor Het Wik waren Krakeend, die vanaf 1995 elk jaar nestelde (1-5 bp) en Nijlgans, die vanaf 1996 jaarlijks met één paar als broedvogel aanwezig was. Soorten die eenmaal of onregelmatig broedden waren: Geoorde Fuut, met 2 broedparen tussen een Kokmeeuwenkolonie van ongeveer 165 paren in 1998, Bergeend met 1 broedpaar in 2004, Zomertaling met 1 broedpaar in 1997 en 1998, Porseleinhoen met telkens 1 broedpaar van 1997 tot 2002, Kievit met maximum 3 broedparen, Watersnip met 1 territorium in 1996, Oeverzwaluw met 2 broedparen in 1995 en Snor met 1 territorium in 1996. Rietzanger en Grote Karekiet zijn voorlopig nog niet teruggekeerd.

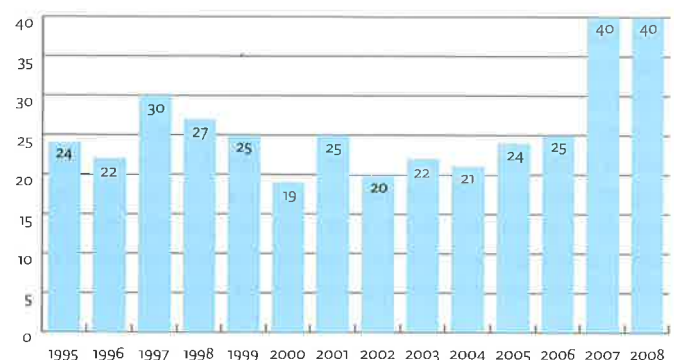

Vliegende Roerdomp. (Foto Staf De Prince)

Na 2004 springen ook de volgende observaties wat betreft water- en moerasvogels nog in het oog: Knobbelzwaan, 1 broedpaar met zes jongen in 2008, Grauwe Gans met 1 broedpaar vanaf 2006, Waterral met 21 territoria in 2008 (Figuur 3), Snor met 1 territorium in 2007 en 1 broedpaar in 2008, en Kleine Karekiet met 33 tot 40 territoria in 2007 en 2008. Fuut, Slobeend en Porseleinhoen waren na 2004 geen broedvogel meer in Het Wik.

Figuur 1. Aantal soorten water- en moerasvogels in de vijvergebieden van het Domein Bokrijk in de voorbije drie decennia.

Figuur 2. Aantal territoria van de Kleine Karekiet in Het Wik in de periode <1995-2008.

Ook de bossen rondom de vijvers van Het Wik zijn ecologisch interessant geworden door oordeelkundig beheer. De meest kenmerkende bosvogels bleven constant of namen zelfs toe. Wespandief, Havik, Sperwer, Boomvalk, Bosuil en Ransuil kozen de bossen jaarlijks uit om te broeden. Nieuwkomers waren Houtsnip, voor het eerst in 2000 en vanaf 2003 jaarlijks, Nachtzwaluw met 1 territorium in 2005, Nachtegaal in 2006 met in 2007 2 territoria, Roodborsttapuit vanaf 2000 en daarna telkens in de paar jaren. Grasmus kwam bijna jaarlijks voor vanaf 1996 en Kruisbek enkel in 2003 en 2005. Verder kwamen ook Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Boompieper, Grasmus, Vuurgoudhaantje, Matkop en Boomklever broeden. Het aantal bosvogels in Het Wik bedroeg in deze periode 53.

Besluit

Het broedvogelbestand heeft de voorbije drie decennia enorme veranderingen ondergaan in de vijvergebieden van het Domein Bokrijk. Door allerlei nefaste invloeden (wandelnrecreatie, intensieve viskweek, sportvisserij, verbossing) heeft het Westelijk Vijvergebied zijn ornithologische waarde bijna helemaal verloren. Bijna alle zeldzame moeras- en watervogels waaronder Roerdomp, verdwenen uit dit deelgebied.

Het Oostelijk Vijvergebied daarentegen, met name Het Wik, bleef ondanks negatieve effecten (verbossing, extensieve viskweek) in de jaren 1980 en begin jaren 1990 niet alleen zijn zeer grote avifaunistische waarde behouden. Het vermeerderde deze zelfs aanzienlijk dankzij het beheer van vele vrijwilligers en een professionele aanpak van Natuurpunt.

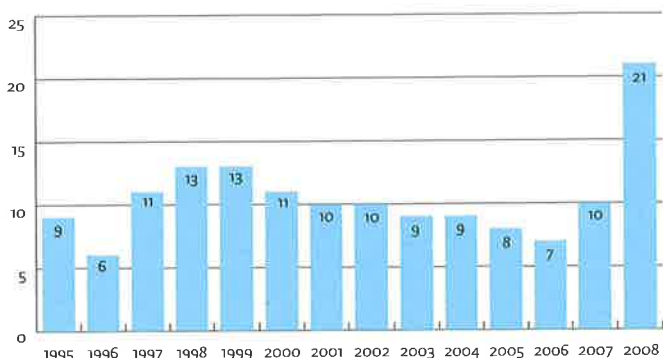
De resultaten van Het Wik tonen aan dat het mogelijk is om met herinrichting van het gebied en met het verstrekken van de nodige rust tijdens het broedseizoen te zorgen voor een snelle heropleving van de omgeving. Ook voor de natuurliefhebber die Bokrijk bezoekt, betekent dit zeker een meerwaarde.

Dankwoord

Veel dank zijn we verschuldigd aan de inventariseerders van de LIKONA Vogelwerkgroep: Peter Gabriëls (Het Wik), Carlo Vanderydt (Westelijk Vijvergebied) en Marc Fourier (Domein Bokrijk).

Referenties

- CREVECOEUR, L., 1994. Roerdomp *Botaurus stellaris* in Broedvogelatlas van Limburg. Verandering in aantallen en verspreiding na 1985: 49-51. LIKONA, Provinciale Vogelwerkgroep en de Provincie Limburg.
- GABRIËLS, J., 1985. Atlas van de Limburgse Broedvogels. Lisec, 1985.
- GABRIËLS, J., 1989. Beheerplan van de vijvergebieden van Het Wik. Lisec-rapport.
- GABRIËLS, J., P. VAN SANDEN, & J. STEVENS, 1994. Broedvogelatlas van Limburg. Veranderingen in aantallen en verspreiding na 1985. Likona, Provinciale Vogelwerkgroep en de Provincie Limburg.
- GABRIËLS, J., 1999. Herstelbeheer in natuurreservaat Het Wik Genk. Jaarboek 1999: 49-54. Natuurreservaten vzw.
- Provinciale Vogelwerkgroep van Likona. Bijzonder Broedvogelproject Vlaanderen : gegevens vanaf 1994 tot en met 2008.
- VANHAEREN R. & J. NOBEN, 1984. Beheerplanning Domein Bokrijk. Realisatie BTK Beheer Provinciale Domeinen, Provincie Limburg, Hasselt, 295p.
- VERMEERSCH, G., A. ANSELIN, K. DEVOS, M. HERREMANS, J. STEVENS, J. GABRIËLS & B. VAN DER KRIEKEN, 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 496p.

Figuur 3. Aantal broedparen van de Waterral in Het Wik in de periode 1995-2008.